

Protocol Dyslexie

2019

Utrecht

Versie: december 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Inleiding	4
2. Dyslexie op de Passie	5
2.1 Signalering van dyslexie in de brugklas.....	5
2.1.1 Over het Signaleringsinstrument Protocol Dyslexie VO	5
2.1.2 Signalering van dyslexie in hogere klassen en bij zij-instromers in hogere klassen.....	6
2.2 Compenseren door hulpmiddelen en maatregelen	6
2.2.1 Hulpmiddelen.....	6
2.2.2 Maatregelen.....	6
2.3 Remediëren door extra begeleiding	12
2.4 Dispenseren	13
2.5 Contact	14
3. Dyslexie in de klas	15
3.1 Huiswerk.....	15
3.2 Loopbaan Oriëntatie Begeleiding (LOB)	15
4. Dyslexie en juridische verantwoording	16
4.1 Examens en PTA	16
Bronnen	18
Literatuurtips	18
BIJLAGE 1: Artikel 55 van het examenbesluit: Afwijking wijze van examineren	19
BIJLAGE 3: Signaleringslijst voor docenten	21

Voorwoord

Passend onderwijs is het bieden van gelijke kansen op een gezonde ontwikkeling van een leerling. De Passie Utrecht heeft ondersteuning van een leerling hoog in het vaandel staan en we leggen dat ook vast in de vorm van protocollen, zoals ook in dit dyslexieprotocol.

Ontwikkelingen op het gebied van dyslexie staan niet stil. Daarom wordt dit protocol periodiek geactualiseerd. Dit dyslexieprotocol is opgesteld naar analogie van de aanbevelingen van het Masterplan Dyslexie en de wet- en regelgeving omtrent het eindexamen.

Dit protocol beschrijft hoe leerlingen met (een vermoeden van) dyslexie worden begeleid en ondersteund op onze school.

1. Inleiding

Dyslexie is door de overheid erkend als een leerstoornis. Dat betekent dat er voor de leerlingen met dyslexie ondersteuning is en hoort te zijn voor hun ondersteuningsbehoefte. Binnen het samenwerkingsverband SterkVO is afgesproken dat dyslexieondersteuning hoort bij de basisondersteuning die de school biedt. Het ondersteuningsaanbod is gebaseerd op de expertisedocumenten die te vinden zijn op www.masterplandyslexie.nl. Daarnaast is de school begrensd in tijd, ruimte en geld en heeft dus keuzes gemaakt welke ondersteuning geboden wordt.

In dit document beschrijven wij hoe de Passie de basisondersteuning op het gebied van dyslexie heeft ingericht. De Passie heeft als uitgangspunt dat begeleiding in de basis kortdurend dient te zijn en voornamelijk gericht op de zelfredzaamheid van de leerling. Zo kiezen wij er bijvoorbeeld voor om in het geval van dyslexie voornamelijk compenserende maatregelen te nemen in plaats van remediërende maatregelen.

We willen de leerling niet afhankelijk maken van extra hulp, maar juist ondersteunen en handreikingen geven bij concrete problemen. Als er sprake is van structurele problematiek of een langdurige begeleidingsvraag, wordt ouders gevraagd passende hulp buiten de school in te schakelen. De verantwoordelijkheid en de kosten van deze begeleiding zijn daarbij voor de ouders. De Passie hanteert de (landelijke) regel dat alleen dyslexieverklaringen die zijn afgegeven door een orthopedagoog of GZ psycholoog worden geaccepteerd.

2. Dyslexie op de Passie

In 2004 bracht het ministerie van OCW het landelijk Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs uit. Het doel van het protocol is om scholen 'een werkwijze aan te bieden om te komen tot een op het schooltype afgestemde en effectieve begeleiding van leerlingen met dyslexie in het voortgezet onderwijs'¹. De Passie is in 2007 begonnen met het implementeren van het protocol in het onderwijs. Daarbij is begonnen met het invoeren/uitvoeren van het signaleringsinstrument van het protocol. Met dit instrument worden de leerlingen in de eerste klas gescreend op dyslexie. De leerlingen bij wie op de basisschool al dyslexie is vastgesteld, doen ook mee met deze screening, zodat er een actuele meting van hun leestempo en spellingsvaardigheid op school voorhanden is.

2.1 Signalering van dyslexie in de brugklas

Soms is dyslexie van leerlingen nog niet vastgesteld in het basisonderwijs. Sommige leerlingen hebben hun leerprobleem goed kunnen compenseren. Dankzij hun intelligentie en doorzettingsvermogen hebben ze het basisonderwijs doorlopen met tips of methoden die ze zichzelf hebben aangeleerd. In het voortgezet onderwijs lopen ze dan alsnog vast.

2.1.1 Over het Signaleringsinstrument Protocol Dyslexie VO

Om in het voortgezet onderwijs deze leerlingen zo snel mogelijk te signaleren, gebruiken we het Signaleringsinstrument Protocol Dyslexie VO (2005). Met dit instrument worden de spellingsvaardigheid en het leestempo gemeten met een zinnendictee en een stilleestest. Dit instrument wordt gebruikt aan het begin van het brugklasjaar in klassenverband. De tests worden afgenomen volgens een vast protocol.

Het instrument is in het VO een eerste stap om leerlingen met dyslexie te ontdekken. Een lage score geeft slechts een lees- of spellingsachterstand aan. Een leerachterstand kan worden ingelopen met behulp van extra begeleiding, maar een leerstoornis is blijvend en extra begeleiding gericht op een leerachterstand helpt dan onvoldoende.

Samenvattend gaat het in de signalering om de volgende stappen:

De leerling legt in klassenverband de tests af. Bij een voldoende score worden er geen verdere stappen ondernomen.

Bij een lage score volgen onderstaande stappen:

1. De leerling wordt nogmaals getest op het onderdeel waarop het uitviel met een andere test. Als de leerling weer laag scoort volgt stap 2.
2. De leerling volgt extra begeleiding op het gebied van spelling en/of lezen met gebruikmaking van computerprogramma's.
3. Als op bovenstaande wijze minimaal 20 uur remediëring heeft plaatsgevonden, worden er nieuwe tests afgenomen om de effectiviteit van het traject te toetsen. Dan wordt het dossier van de leerling bestudeerd (hierbij worden ook de gegevens van de basisschool gebruikt), de (test)resultaten van begeleiding bestudeerd, en krijgen ouders eventueel advies om leerling te

¹ Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (2004)

laten onderzoeken op dyslexie. De kosten voor het dyslexieonderzoek zijn voor de ouders. Als er sprake blijkt te zijn van dyslexie en een dyslexieverklaring wordt uitgegeven, kunnen leerlingen de dyslexieverklaring inleveren bij het zorgteam. Daarna mogen ze gebruik maken van de beschikbare faciliteiten die staan in dit dyslexieprotocol.

Als ouders niet willen dat hun kind deelneemt aan bovenstaande stappen om mogelijke dyslexie definitief vast te stellen, dan kunnen zij dat schriftelijk aangeven bij de dyslexiecoach. De school neemt in een dergelijk geval gedurende de schoolloopbaan van de leerling geen verantwoordelijkheid meer voor het signaleren van dyslexie.

2.1.2 Signalering van dyslexie in hogere klassen en bij zij-instromers in hogere klassen

Het signaleringsinstrument en het in 2.1.1 beschreven begeleidingstraject wordt alleen ingezet bij de leerlingen uit de 1^e klassen. In hogere klassen is het mogelijk dat ouders, leerlingen en/of docenten ook signalen van dyslexie ontdekken. In dat geval zal de mentor een gesprek met een dyslexiecoach aanvragen voor deze leerling. In het gesprek met de leerling worden de problemen geïnventariseerd. Indien nodig worden enkele korte lees- en spellingtestjes afgenomen. Deze testjes zeggen iets over het lees- en spellingsniveau van de leerling, maar zeggen weinig over de aanwezigheid van dyslexie. Ouders worden op de hoogte gesteld van de uitslag en krijgen eventueel het advies om de leerling verder te laten onderzoeken bij een blijvend vermoeden van dyslexie. De school kan helpen bij het vinden van een onderzoeksbureau. In principe zijn de kosten voor een onderzoek voor rekening van ouder(s)/verzorger(s). Als er dyslexie wordt vastgesteld, kan de leerling na het overleggen van de dyslexieverklaring na overleg met de dyslexiecoach gebruik maken van de beschikbare faciliteiten van het dyslexieprotocol.

2.2 Compenseren door hulpmiddelen en maatregelen

Bij compenseren worden de gevolgen van de problematiek beperkt door nader te noemen maatregelen of hulpmiddelen². Op de dyslexieverklaring van de leerling staat beschreven welke hulpmiddelen en maatregelen voor hem van nut zouden kunnen zijn. Deze paragraaf beschrijft welke hulpmiddelen en maatregelen er op de Passie mogelijk zijn.

2.2.1 Hulpmiddelen

Leerlingen gebruiken (digitale) hulpmiddelen om bepaalde aspecten van dyslexie te compenseren, bijvoorbeeld een laag leestempo en juiste uitspraak bij de talen.

Wanneer een leerling, na overleg met de dyslexiecoach, gebruikt maakt van tekst-naar-spraak software, worden, indien mogelijk, ook de digitale schoolboeken door de school ter beschikking gesteld.

2.2.2 Maatregelen

Docenten nemen maatregelen (zie ook 3. Dyslexie in de klas) waardoor bepaalde aspecten van dyslexie minder ernstig naar voren komen en waardoor de kans op succes bij de leerling groter wordt.

2.2.3 Lay-out bij toetsen en aantekeningen

² www.lexima.nl of www.optelec.nl

www.lexima.nl; www.optelec.nl; www.balansdigitaal.nl

Leerlingen met dyslexie hebben baat bij een duidelijke lay-out door een vergroot lettertype, voldoende regelafstand en genoeg wit op de bladzijden.

Omdat wat goed is voor een leerling met dyslexie ook goed is voor andere leerlingen gelden de volgende afspraken voor toetsen:

- Alle toetsen standaard in lettertype Arial 12;
- Voldoende wit op de bladzijden (tussen alinea's een witregel);
- Een regelafstand van 1,5;
- Duidelijke lay-out: bijv. opdracht en in te vullen oefening op dezelfde pagina.
- Toetsen aangeleverd door externen (e.g. VAS; IST) worden niet aangepast (e.g. vergroot of gedigitaliseerd)

Wanneer de toetsen aan deze regels voldoen, is een vergroting niet meer nodig. Bij toetsen waarin veel gebruik gemaakt wordt van gekopieerde bronnen worden die bronnen vergroot aangeboden.

2.2.4 Spellingbeoordeling aangepast

Regels voor aangepaste spellingbeoordeling Nederlands, Klassieke Talen en Moderne Vreemde Talen (MVT) bij dyslexie.

Nederlands³

Fouten in de spelling en zwakke formuleringen mogen niet negatief van invloed zijn op de beoordeling als ze geen onderdeel van de toets zijn. Als spelling en formulering wel getoetst worden gelden compenserende maatregelen.

Vandaar de volgende afspraken voor de onderbouw (klassen 1 en 2 en havo/vwo 3):

- Wat niet wordt getoetst wordt ook niet beoordeeld;
- Leerlingen met dyslexie zetten een D bovenaan de toets om de docent tijdens het nakijken te herinneren aan dyslexie;
- De docent zet bij spelfouten de juiste spelling erbij, anders wordt een verkeerd woordbeeld ingeprent;
- Dezelfde spelfout die meerdere keren voorkomt in een toets, rekenen we als 1 spelfout;
- Als een woord een andere betekenis krijgt door de foute spelling, wordt het wel fout gerekend;
- Spelfouten worden voor de helft gerekend. Dus bij in totaal 10 spelfouten wordt dat gerekend als 5 fouten;
- Spelfouten mogen maximaal 20 % van het cijfer beïnvloeden.

Bij het eindexamen gelden bovengenoemde regels niet (zie bijlage 1: Artikel 55 van het examenbesluit: Afwijking wijze van examineren)

Daarom geldt in de bovenbouw dat:

- Leerlingen met dyslexie een D bovenaan hun toets zetten;

³ In verband met de op handen zijnde veranderingen in de beoordeling van het Nederlands op het eindexamen, gelden deze uitgangspunten tot totdat de nieuwe richtlijnen van de minister m.b.t. het compenseren van leerlingen met een leerstoornis duidelijk zijn.

- Spelfouten maximaal 20% van het cijfer mogen beïnvloeden;
- De docent bij verkeerd gespelde woorden de spelling verbetert.

Klassieke Talen

Leerlingen met dyslexie die Klassieke Talen volgen, zijn gemotiveerd en hebben ook talent voor deze vakken. Op het gymnasium, waarbij klassieke talen verplicht onderdeel van het curriculum zijn, krijgen leerlingen met dyslexie voor klassieke talen de gebruikelijke compensaties (verlengde tijd), en hun spelling wordt verder niet anders beoordeeld dan die van hun klasgenoten.

Moderne Vreemde Talen (MVT)

Voor de MVT geldt dat de leerlingen diverse vaardigheden moeten beheersen zoals beschreven in het Europees Referentie Kader (www.erk.nl). Het ERK geeft aan welke vaardigheden een leerling moet beheersen en op welk niveau voor elk type onderwijs. De vier vaardigheden bestaan uit Leesvaardigheid, Spreekvaardigheid, Gespreksvaardigheid, Schrijfvaardigheid. De eindtermen bestaan uit te behalen niveaus van de vaardigheden uit het ERK en zijn aangevuld met Literatuur en Kennis Land en Volk.

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen (CSE) eindexamen is er geen afwijkende beoordeling voor leerlingen met dyslexie. Het CSE staat wel compenserende maatregelen toe (www.examenblad.nl). De aangepaste beoordeling, zoals hieronder beschreven, geldt voor het School Examen (SE) en de toetsen op school. Dit is afwijkend van het CSE omdat de vaardigheden die getoetst worden op het SE andere zijn dan de vaardigheden die getoetst worden op het CSE.

Engels

Engels is een verplicht vak. Voor Engels geldt bovendien dat het eindexamen met minstens een 5,0 moet worden afgesloten.

Problemen die leerlingen hebben bij het vak Engels hebben vaak te maken met de woordvolgorde die afwijkt van het Nederlands en een afwijkende klank-teken koppeling en spellingregels die veel complexer zijn. Dyslectische leerlingen compenseren vaak hun lage cijfers voor spelling of lezen met hogere cijfers voor de andere vaardigheden.

De beoordeling van de toetsen zijn (analoog naar de regels van het CSE) gelijk aan die van de andere leerlingen. Een leerling met dyslexie mag wel gebruik maken van extra toetstijd (15 minuten voor een toets van 45 minuten), een laptop (met spellingscontrole) of verklanking. Verder zijn er geen extra compenserende maatregelen toegestaan.

Frans en Duits, vmbo

Wanneer een leerling ernstige problemen heeft met Frans en/of Duits in klas 1 en 2, kan er op het vmbo voor één van beide talen een ontheffing worden verleend. (www.examenblad.nl). De ontheffing wordt verleend door het bevoegd gezag, naar aanleiding van een advies dat in samenspraak met de mentor, zorgdocent en dyslexiecoach is opgesteld. In klas 3 en 4 kan de leerling zelf kiezen om Frans en/of Duits niet in het profiel op te nemen. Als in de aanloop naar klas 3 wel gekozen is voor Frans en/of Duits is een ontheffing of vrijstelling niet mogelijk.

Ouder(s)/verzorger(s) van leerlingen in klas 1 en 2 dienen contact op te nemen met de mentor van hun kind wanneer zij denken voor de ontheffing in aanmerking te komen. Dan zal er een traject worden voorgesteld om de (on)haalbaarheid van het vak aan te tonen, waarna eventueel tot een ontheffing kan worden

overgegaan. De vrijgekomen uren worden door de sectorleider in overleg met de ouder(s)/verzorger(s), de leerling en de mentor ingevuld.

Frans en Duits, havo/vwo

Frans en Duits zijn in de eerste drie leerjaren voor havo/vwo verplichte vakken. Dus alle leerlingen op havo/vwo moeten deze lessen volgen. Wanneer een leerling in zijn schoolcarrière belemmerd zou worden door deze vakken, kan (nadat hardnekkigheid is bewezen en de gevolgde opleiding is wel passend bij de cognitie van de leerling kan via de mentor met de dyslexiecoach een plan van aanpak worden opgesteld. Een dergelijk traject wordt alleen ingezet in overleg met de ouder(s)/verzorger(s) en de mentor, omdat het de profielkeuzeruimte ernstig beperkt en kan mogelijk leiden tot een aangepast programma voor Frans of Duits. Een aangepast programma voor beide talen wordt niet aangeboden. En omdat eerst duidelijk moet zijn dat de leerling een passende opleiding volgt, wordt een aanpassing in de eerste 2 leerjaren ook niet aangeboden.

Frans en Duits in de PTA-klassen (3 en 4 vmbo, 4 en 5 havo en 4, 5 en 6 vwo)

In de bovenbouw zijn alle vakken die gevolgd worden in principe vakken die verplicht zijn en verplichte eindtermen hebben of vakken die gekozen zijn, passend bij een profiel dat past bij de leerling. Dan zijn er geen vrijstellingen of ontheffingen meer mogelijk, en kan de leerling slechts gebruik maken van compenserende maatregelen.

Voor de beoordeling van werk van de MVT gelden de volgende regels:

- Leerlingen zetten een D bovenaan de toets om de docent tijdens het nakijken te herinneren aan dyslexie;
- De docent zet bij spelfouten de juiste spelling erbij, anders wordt een verkeerd woordbeeld ingeprent;
- Dezelfde spelfout die meerdere keren voorkomt in een toets, rekenen we als 1 spelfout;
- Als een woord een andere betekenis krijgt door de foute spelling, wordt het wel fout gerekend. Hetzelfde geldt voor een spelfout die ook een grammaticale fout is;
- Fouten met accenten (m.n. bij Frans) worden niet fout gerekend;
- Spelfouten worden bij leerlingen met dyslexie voor de helft gerekend. Dus bij in totaal 10 spelfouten wordt dat gerekend als 5 fouten;
- Spelfouten mogen maximaal 20% van het cijfer beïnvloeden.

De overige vakken worden vaak als volgt ingedeeld:

De zaakvakken: geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, mens en maatschappij, godsdienst, economie, management & organisatie, Bijbelse wijsbegeerte,

De kunstvakken: mens en cultuur, tekenen, muziek, culturele en kunstzinnige vorming, klassieke en culturele vorming,

De exacte vakken: biologie, algemene natuurwetenschappen, wiskunde, natuurkunde, mens en natuur, scheikunde,

Voor al deze vakken gelden de volgende regels⁴:

- Fouten in de spelling en zwakke formuleringen mogen niet negatief van invloed zijn op de beoordeling als ze geen onderdeel van de toets zijn. Vanwege het uitgangspunt: Wat niet wordt getoetst wordt ook niet beoordeeld.
- Leerlingen zetten een D bovenaan de toets om de docent tijdens het nakijken te herinneren aan dyslexie;
- De docent zet bij spelfouten de juiste spelling erbij, anders wordt een verkeerd woordbeeld ingeprent;
- Als een woord een andere betekenis krijgt door de foute spelling, wordt het wel fout gerekend.

Herkansing bij een 4 of lager

Leerlingen met dyslexie kunnen ondanks veel leerwerk en oefenen, het gebruik van hulpmiddelen en maatregelen toch een onvoldoende halen. Als leerlingen kunnen aantonen dat ze onvoldoende gebruik hebben kunnen maken van de maatregelen en faciliteiten die beschreven staan in dit protocol mogen ze direct na ontvangst van een cijfer 4 of lager aan de sectorleider vragen om een herkansing. Het initiatief ligt hiervoor bij de leerling. Uiteraard wil de dyslexiecoach hierin adviseren.

Als de leerling altijd bij een bepaald vak problemen ervaart bij de toetsen, kan de leerling contact opnemen met het zorgteam. Dan zal naar een passende oplossing worden gezocht die recht doet aan de leerling, maar ook in lijn is met de regels, kerndoelen en eindtermen, zoals vastgelegd in het Inrichtingsbesluit Voortgezet Onderwijs (www.wetten.overheid.nl).

Extra tijd bij toetsen

Het is voor leerlingen met dyslexie belangrijk dat het rustig is tijdens het maken van een toets, omdat het lezen veel vraagt van de aandachtscapaciteit. Leerlingen krijgen voor een examen van 2 klokuren, meestal 30 minuten verlenging (25% extra tijd). Bij toetsen krijgen de leerlingen met dyslexie ook extra tijd, zoals in de tabel hieronder weergegeven.

Toetslengte	Extra tijd
45, 60, 75 minuten	15 minuten
90 minuten en meer	30 minuten

We stellen dat de leerling de complete toets inclusief verlengde tijd aaneengesloten en ongestoord moet kunnen maken. Leerlingen maken toetsen gewoon in de klas, maar krijgen tijdens een toets een kaart die op de hoek van de tafel wordt gelegd. Deze kaart geeft het recht om gebruik te maken van verlengde tijd. Op momenten waarbij dit niet mogelijk is, wordt een afspraak gemaakt met de studieruimte en mag de leerling daar de toets maken en gebruik maken van de verlengde toetstijd.

Boekenlijst

⁴ De beoordeling van spelling en uitdrukkingsvaardigheid in alle vakken is een onderdeel van de maatregelen die zijn voorgenomen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. Er is tot heden nog niets bekend over de gevolgen voor leerlingen met een leerstoornis. (jan 2013).

Lezen kost veel tijd. De docent houdt hier rekening mee door ruim op tijd de te lezen en boeken op te geven, zodat de leerling van zijn kant goed kan inplannen wanneer hij gaat lezen. Leerlingen kunnen zichzelf helpen door het boek te luisteren vanaf CD (luisterboeken zijn te leen bij grotere bibliotheken, de mediatheek van de Passie heeft vooral luisterboeken van de MVT te leen).

Werkstukken en praktische opdrachten

Ook voor werkstukken en praktische opdrachten geldt, dat deze ruim van tevoren moeten worden opgegeven, zodat alle leerlingen voldoende tijd hebben om het werk naar behoren af te ronden. (Zie hiervoor ook de richtlijnen in het toetsprotocol van onze school).

2.3 Remediëren door extra begeleiding

Onder remediëren verstaan we het wegwerken of verminderen van zwakke punten met behulp van orthodidactische methoden.

Omdat er weinig uren beschikbaar zijn voor extra begeleiding, maken we als school keuzes maken in de vorm en frequentie van de extra begeleiding. In de onderbouw is de dyslexiebegeleiding gericht zijn op het zelfstandig werken aan spelling en studierend lezen. Voor leerlingen met een gediagnosticeerde leerstoornis is de begeleiding tevens een oriëntatie op hulpmiddelen en vaardigheden zodat de leerling in de bovenbouw zelfstandig verder kan.

Onderbouw (klas 1 en 2)

Leerlingen die vanwege het Signaleringsinstrument opvallen krijgen remediëring door middel van bijlessen spelling (Muiswerk) of Begrijpend Lezen (Nieuwsbegrip).

Tevens worden ouder(s)/verzorger(s) ingelicht en in een gesprek kan worden aangeraden om met de leerling een dyslexietraject te starten bij een extern onderzoeksbureau.

In overleg met het onderzoeksbureau wordt beoordeeld of er extra remediëring nodig is, of dat er reeds aan het zogenaamde hardnekkigheidcriterium is voldaan en er reden is om tot een dyslexieonderzoek over te gaan. De kosten zijn in principe voor de ouders, maar de regelgeving daaromtrent binnen het samenwerkingsverband wordt regelmatig aangepast. De dyslexiecoach is op de hoogte van de recentste ontwikkelingen.

Op de Passie is gekozen voor remediërende oplossingen die voor veel leerlingen te gebruiken zijn zoals computerprogramma's. Leerlingen mogen in overleg met de ouders kiezen om extra te werken aan een taal en werken daar dan minstens een half jaar, wekelijks, een lesuur aan, dit kan bijvoorbeeld onder een studie-uur. Na ieder half jaar mogen ze evalueren en bekijken ze of dit voldoende helpt of wat een andere oplossing zou zijn. De dyslexiecoach bekijkt de vorderingen en grijpt in als de vorderingen uitblijven.

Ook zijn er de begeleidende gesprekken met de dyslexiecoach. Deze gesprekken vinden plaats op individuele basis of in kleine groepjes aan het begin van het schooljaar, halverwege het schooljaar en verder op afspraak of in overleg met de mentor. Doel van deze begeleiding zal altijd zijn om de leerling verder te helpen in 1 of 2 begeleidingsmomenten en daarmee de zelfredzaamheid van de leerling te bevorderen. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling dat de leerling gedurende zijn hele schoolloopbaan afhankelijk is van begeleiding door de

dyslexiecoach. Als ouders toch graag meer aan de basis van de spelling of het lezen willen werken, verwijzen we ze graag naar een bureau dat hierin gespecialiseerd is.

Opmerking: Hoewel in onderzoeksverslagen van dyslexieonderzoeken vaak wordt aangeraden te werken aan het technisch lezen besteden we daar op de Passie geen aandacht aan. In het voortgezet onderwijs op vmbo-tl/havo/vwo niveau is er vooral aandacht voor het begrijpend en studerend lezen en voor de spelling. Leerlingen kunnen desgewenst zelfstandig hun technisch lezen verbeteren met de hulp van computerprogramma's, die voorlezen en tegelijkertijd de gelezen tekst gekleurd weergeven, waardoor de leerling wordt gestimuleerd om mee te lezen. Dit heeft een gunstig effect op het leesniveau/ leestempo. De dyslexiecoach kan adviseren over tekst-spraak ondersteuning (Daisy, of een computerprogramma zoals bijvoorbeeld Kurzweil).

Omdat lezen een belangrijke vaardigheid is, is het van belang dat de leerling ook thuis gestimuleerd wordt om "leeskilometers" te maken. Het helpt leerlingen als zij regelmatig teksten lezen die hen interesseren. (Denk aan boeken die populair zijn, of tijdschriften over een favoriet onderwerp.)

Bovenbouw (klas 3 en verder)

In de bovenbouw is er geen remediërende ondersteuning meer voor leerlingen. Wel zijn er nog de gesprekken met de dyslexiecoach.

De begeleiding in de bovenbouw richt zich vooral op het begeleiden naar extra (ICT)-hulpmiddelen, zoals tekst-spraak ondersteuning, en/of gebruik van laptop met spellingcontrole. We willen leerlingen en hun ouders informeren over ICT-hulpmiddelen en ze de weg wijzen naar een langdurige oplossing, waarmee ze handvatten hebben om het werk richting eindexamen en diploma goed te kunnen afronden, en daarmee ook vaardig zijn om een vervolgstudie aan te kunnen.

De kosten van ICT-hulpmiddelen en een laptop voor eigen gebruik dienen door de ouders te worden gedragen. Digitale boeken worden (indien beschikbaar) door de school ter beschikking gesteld. Indien boeken niet beschikbaar zijn, mogen zij op school worden ingescand (door ouder(s) of verzorger(s)).

Faalangst

Sommige leerlingen hebben faalangst ontwikkeld door dyslexie en de omstandigheden hieromheen. Als hier sprake van is, kan de mentor of dyslexiecoach, uiteraard in overleg met de ouders, de leerling aanmelden voor een intakegesprek voor een faalangsttraining. Van ouders wordt een bijdrage in de kosten van faalangsttraining gevraagd.

2.4 Dispenseren

Wanneer de school dispensatie verleent, betekent dit dat de leerling vrijstelling krijgt van bepaalde taken of vakken. Voor het vrijstellen van bepaalde vakken zijn wettelijke regels opgesteld. Hiervoor verwijzen we naar het Inrichtingsbesluit Voortgezet Onderwijs (www.wetten.overheid.nl).

De school streeft ernaar dat de hulpmiddelen waarmee leerlingen werken zodanig compenseren dat vrijstellen van een bepaald vak niet nodig is. Mocht er toch een dringende noodzaak zijn voor de ontheffing van een bepaalde taak, dan kan een leerling contact opnemen met zijn of haar mentor, die dit voorlegt aan de dyslexiecoach of zorgdocent van de leerling.

2.5 Contact

Om de begeleiding van de leerlingen mogelijk te maken, gelden de volgende afspraken:

In de onderbouw bij instroom een intakegesprek:

Alle dyslectische leerlingen worden uitgenodigd voor een intakegesprek met de dyslexiecoach. In het intakegesprek worden de leerlingsspecifieke problemen in kaart gebracht. Deze worden samen met de compenserende faciliteiten aangegeven op de dyslexiepas.

Evaluatie:

Elk schooljaar zal er een contactmoment zijn met de dyslexiecoach om de afspraken en maatregelen te evalueren en bij te stellen

Contactpersoon:

De dyslexiecoach is het eerste aanspreekpunt voor de leerling met dyslexie en voor zijn ouders, wanneer het gaat over leerproblemen, en compenserende maatregelen of extra faciliteiten. De mentor houdt de schoolvorderingen van zijn pupillen in de gaten probeert problemen en vragen op te lossen en raadpleegt daarvoor indien nodig het zorgteam.

Informeren bij aanmelding:

Ouders stellen de school op de hoogte van een dyslexieverklaring. Dit doen ze door op het aanmeldingsformulier aan te geven dat er sprake is van dyslexie. Met het aanmeldingsformulier willen wij ook een kopie van de onderzoeksverslagen en een kopie van de dyslexieverklaring ontvangen - om in aanmerking te komen voor de extra ondersteuning.

Wanneer er behoefte is aan een compenserende maatregel die niet in de dyslexieverklaring wordt genoemd vraagt de school een geactualiseerde verklaring om de toestemming voor het gebruik van bovengenoemde maatregel te kunnen onderbouwen.

De verklaring van dyslexie die is opgesteld op basis van dit verslag is echter onbeperkt geldig, dyslexie is immers gedefinieerd als een blijvende stoornis.

Als de dyslexieverklaring, en de bijbehorende onderzoeksverslagen, zijn ontvangen, worden de docenten op de hoogte gesteld. Vanaf dat moment wordt het dyslexieprotocol toegepast. In Magister wordt een vermelding gemaakt van de dyslexie. Deze informatie is zichtbaar voor docenten.

3. Dyslexie in de klas

De aanpassingen voor leerlingen met dyslexie zijn voor een groot deel technisch van aard. De aanwezigheid van leerlingen met een stoornis of handicap vraagt echter ook aanpassingen van de beroepshouding/attitude van een docent.

Uitgangspunten voor docenten in de klas: ABCD

Accepteren: vind het oké dat een leerling door dyslexie meer moeite moet doen voor het gewone werk en help de klas ook om dat te accepteren

Begrijpen: lees je in, toon belangstelling voor de 'stoornis' dyslexie en help de klas om dat te begrijpen.

Compenseren: Bij compensatie maakt je gebruik van je sterke kanten om je zwakke kanten te compenseren.

Dispenseren: Bij dispensatie hoeven leerlingen bepaalde (vak) onderdelen niet te doen. Dit uitsluitend na overleg met het zorgteam en alleen mogelijk in de onderbouw.

3.1 Huiswerk

In een lokaal vol met leerlingen gaat er veel informatie verloren en in iedere klas zitten leerlingen die het lastig vinden om informatie op te pikken. Daarom is het belangrijk dat:

- De laatste vijf minuten van iedere les gereserveerd worden voor het opgeven van huiswerk, ook als het huiswerk op een planner staat.
- Huiswerk altijd op een vaste plaats op het schoolbord geschreven wordt: rechts bovenin in een omlijnd vak.
- Huiswerk niet alleen opgeschreven wordt, maar ook genoemd wordt.

In verband met het slecht kunnen onthouden van losse feiten is het belangrijk dat eventuele planners op tijd gewijzigd worden door de docenten of dat er op toegezien wordt dat de leerling de juiste wijzigingen doorvoert in de planners.

3.2 Loopbaan Oriëntatie Begeleiding (LOB)

Voor leerlingen met dyslexie is het belangrijk dat ze bij hun werk- en studiekeuze goed kijken naar de mate waarin ze hun handicap gaan tegenkomen in het werk. Het advies aan de leerling is een gesprek aan te vragen met de decaan of dyslexiecoach om te kijken wat de mogelijkheden en belemmeringen in het vervolgonderwijs kunnen zijn.

Tip: www.handicap-studie.nl

4. Dyslexie en juridische verantwoording

4.1 Examens en PTA

Artikel 55 van het eindexamenbesluit (bijlage 2) regelt dat het bevoegd gezag van een onderwijsinstelling mag besluiten op welke manier examens worden afgenomen. Het genomen besluit wordt beargumenteerd met de dyslexieverklaring en tijdig gemeld aan de inspectie van onderwijs. Op de Passie is het onderstaande van toepassing. Bij verschil van mening is het algemene programma van toetsing en afsluiting (PTA) doorslaggevend. Iedere leerling uit een PTA-klas ontvangt een PTA-boekje digitaal, via Magister-bronnen, waarin alle regels en toetsen voor dat schooljaar staat, aan het begin van het betreffende schooljaar.

Plaats van afname

Leerlingen met dyslexie leggen hun centraal examens en schoolexamens (PTA) af in dezelfde ruimte als de overige leerlingen, maar zij krijgen een groene kaart die recht geeft op extra toets- of examentijd. Gedurende de duur van het (school)examen zal er rust heersen in de ruimte.

Duur van afname

Voor schoolexamens geldt dat de verlenging per 45 minuten toetstijd 15 minuten bedraagt. Dus over een toets van 45 minuten mag een leerling met dyslexie 60 minuten doen. Een toets van 90 minuten wordt tot 120 verlengd. Voor centraal examens geldt dat ze allemaal worden verlengd met 30 minuten.

Hulpmiddelen

Met de regeling 'hulpmiddelen' van het eindexamenbesluit wordt geregeld welke hulpmiddelen leerlingen kunnen gebruiken bij het examen. Dit is een regeling die geldt voor alle leerlingen. Voor leerlingen met dyslexie geldt dat de directeur die hulpmiddelen mag toestaan die de dyslexieverklaring voorschrijft. Deze hulpmiddelen worden alleen gebruikt als de leerling al eerder in zijn schoolloopbaan gebruik gemaakt heeft van deze hulpmiddelen (www.examenblad.nl).

De mogelijkheden zijn dan⁵:

- Gebruik van een tekstverwerker met spellingscontrole (een schoolcomputer) en/of tekst-spraak ondersteuning (mits het gebruik ervan is geadviseerd in de dyslexieverklaring, en reeds eerder ingezet tijdens de schoolexamens). De school is niet in staat het gebruik van Kurzweil te ondersteunen. Een digitaal woordenboek is via de regeling hulpmiddelen van het eindexamenbesluit nadrukkelijk niet toegestaan.
- Woordenboek op papier is tijdens PTA toetsen alleen toegestaan als het uitdrukkelijk is toegestaan op het toetsprotocol. Tijdens het CSE zijn woordenboeken toegestaan zoals aangegeven op www.examenblad.nl.

⁵ Vanaf 2013 worden alle Centrale Examens volgens de regels van groter lettertype en voldoende wit op de bladzijde en een duidelijke lay-out aangeboden door het CvE, dus er mag geen vergroot schrift worden aangeboden.

Bronnen

Henneman, K., Kleijnen, R., Smits, A., (2004) Protocol Dyslexie Voortgezet onderwijs:
Deel 1 – Achtergronden, beleid en implementatie, 's-Hertogenbosch, KPC Groep
Henneman, K., Kleijnen, R., Smits, A., (2004) Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs:
Deel 2 - Signalering, diagnose en begeleiding. 's-Hertogenbosch, KPC Groep
<http://www.tbraams.nl>

Literatuurtips

www.kennisnet.nl
www.onderwijsenhandicap.nl
<http://www.minocw.nl/documenten/Onderwijsgids07-08VO.pdf>
www.50tien.nl
www.tbraams.nl
www.balansdigitaal.nl (Oudervereniging Balans)

BIJLAGE 1: Artikel 55 van het examenbesluit: Afwijking wijze van examineren

1.

De directeur kan toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd. Hij doet hiervan zo spoedig mogelijk mededeling aan de inspectie.

2.

Tenzij sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, geldt ten aanzien van de in het eerste lid bedoelde aangepaste wijze van examineren dat:

- a. er een deskundigenverklaring is die door een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog is opgesteld;
- b. de aanpassing voor zover betrekking hebbend op het centraal examen in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten, en
- c. een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover daartoe in de onder a genoemde deskundigenverklaring ten aanzien van betrokkene een voorstel wordt gedaan dan wel indien de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de begeleidingsadviezen, vermeld in die deskundigenverklaring.

3.

Het bevoegd gezag kan in verband met onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal afwijken van de voorschriften gegeven bij of krachtens dit besluit, ten aanzien van een kandidaat die met inbegrip van het schooljaar waarin hij eindexamen aflegt, ten hoogste zes jaren onderwijs in Nederland heeft gevolgd en voor wie het Nederlands niet de moedertaal is. De in de eerste volzin bedoelde afwijking kan betrekking hebben op:

- a. het vak Nederlandse taal en literatuur;
- b. het vak Nederlandse taal;
- c. enig ander vak waarbij het gebruik van de Nederlandse taal van overwegende betekenis is.

4.

De in het derde lid bedoelde afwijking bestaat voor zover betrekking hebbend op het centraal examen slechts uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten en het verlenen van toestemming tot het gebruik van een verklarend woordenboek der Nederlandse taal.

5.

Van elke afwijking op grond van het derde lid wordt mededeling gedaan aan de inspectie.

BIJLAGE 2: Intakegesprek

In het intakegesprek komende de volgende zaken aan bod:

- Kennismaking en hoe wederzijds contact op te nemen bij vragen;
- De rol van de mentor;
- Bespreken tijdstip van de diagnose en kort bespreken van de voorgeschiedenis;
- Heeft de leerling extra hulp gehad en waarmee?
- Gebruikt de leerling hulpmiddelen of niet?
- Gebruik van luisterboeken en/of tekst-naar-spraak software;
- Zijn er positieve factoren in de vorm van huiswerkbegeleiding, ondersteunende ouders etc.
- waarmee/ met welke vakken heeft de leerling nu de meeste moeite?
- Dyslexieprotocol wordt behandeld (inhoud en naleving).

Wat gebeurt er met die informatie?

- Mentoren worden van de gesprekken op de hoogte gesteld;
- Actiepunten worden uitgevoerd door de mentor of de dyslexiecoach;
- Aandachtspunten worden opgenomen in Magister, het digitale leerling-dossier;
- Deze informatie is zichtbaar voor de eigen mentor, de sectormanager en het zorgteam;
- Leerlingen worden aangemoedigd voor hun eigen belangen op te komen. Als er geen of weinig rekening wordt gehouden met het dyslexieprotocol, kunnen ze dat melden bij (in deze volgorde:) de mentor, dyslexie coach of de sectorcoördinator.

BIJLAGE 3: Signaleringslijst voor docenten

Dyslexie:

De Commissie Dyslexie van de Gezondheidsraad spreekt van dyslexie "wanneer de automatisering van woordidentificatie (lezen) en/of schriftbeeldvorming (spellen) zich niet, dan wel zeer onvolledig of zeer moeizaam ontwikkelt."

Dus: op het gebied van lezen en spelling

het probleem is hardnekkig
 het gaat vaak gepaard met een 'automatiseringsprobleem'
 het verdwijnt niet met extra hulp en aandacht
 Heeft geen verband met schoolniveau of intelligentie

Signalen voor docenten:

Maakt de leerling veel spelfouten?
 Wil de leerling liever niet hardop lezen in de klas?
 Is het werktempo/ leestempo ongewoon traag? (heeft de leerling meer tijd nodig dan gewoon voor toetsen en invuloefeningen?)
 Besteedt de leerling onevenredig veel tijd aan huiswerk, vooral de talen of zaakvakken?
 Kan de leerling moeilijk automatiseren? (moeite om jaartallen, formules, tafels en namen te onthouden)
 Schrijft de leerling fonetisch (schrijft hij de klanken zoals hij het hoort?)
 Toont de leerling vermijdingsgedrag wat betreft toetsen? (absentie)
 Zijn er lage cijfers voor de talen? (ondanks veel leerwerk)

Signalen voor mentoren:

Zijn er broers/ zussen/ ouders die dyslexie hebben? (Er is vaak sprake van familiere aanleg)
 Denk terug aan het mentorgesprek met de leerling; viel je iets op?

Kleine signalen:

Leerling heeft soms moeite met begrijpend lezen;
 Als een leerling AVI -uit pas heeft bereikt na groep 6;
 Leerling heeft moeite met rechts en links;
 Leerling verwisselt vaak letters, b/d/p/q of ui/eu etc.;
 Leerling is soms chaotisch/ slordig;
 Soms heeft een dyslectische leerling ook dyscalculie of andere stoornissen (comorbiditeit)

Signalen voor dyslexie in de hogere leerjaren:

de leerling kan het werktempo van de klas niet bijhouden, heeft het werk niet af of te laat ingeleverd, en heeft minder zorg voor het werk.
 De cijfers voor de talen en/of de zaakvakken dalen. Soms gaat dit gepaard met een verminderde of juist extra inzet van de leerling.
 De leerling moet onevenredig veel tijd aan huiswerk besteden
 De leerling vertoont teruggetrokken of juist opvallend storend gedrag in de klas

De leerling is angstig over zijn studieresultaten, vertoont vermijdingsgedrag en is vaker dan normaal afwezig bij proefwerken en overhoringen